

På grundlag af serier af kvalitative interviews udleder Cameron et stort antal etiske problemer, der optager de interviewede – spørgsmål om „den rette måde at leve og dø på“, hvilket Cameron betragter som de ur-etiske spørgsmål. Emnerne, der berøres, strækker sig fra pengesager og medicinsk behandling til forholdet til familien og seksualpartnere. De interviewedes historier fremlægges redeligt og vedkommende gennem udstrakt brug af citater, men med meget lidt analyse og diskussion. Det er ikke altsammen lige interessant og ikke altid indlysende, at det etiske aspekt er det centrale. Selv med Camerons brede definition på etiske spørgsmål er det vanskeligt at se, at spørgsmålet, om det er forkert at kritisere sin læge, er lige så væsentligt som spørgsmålet, om det er forkert at udsætte andre for risiko for at blive smittet med HIV. Behandlingen af materialet er overfladisk, og helt besynderligt bliver det, når Cameron i forbifarten (s.210) nævner, at der er stor forskel på, hvad folk mener er det rette at gøre, og hvad de så gør. Her kunne analysen jo passende tage sit udgangspunkt.

Cameron konkluderer, at etikere i højere grad bør have øje for, hvordan individuelle forhold (tro, selvopfattelse, handlingsmønstre) præger de etiske overvejelser, som folk gør sig. Og det lyder jo rimeligt nok. Hvad Cameron derimod ikke har øje for, er, at individer er dele af et samfund, der betinger deres leveforhold og deres muligheder for at gøre sig etiske overvejelser. I Camerons fremstilling fremtræder sociale problemer såsom stigmatisering, homofobi, racisme, diskrimination, fornægtelse af AIDS, mangelfuld sundhedsvæsen, mangelfuld socialforsorg, fattigdom, boligmangel og stofmisbrug, som om de primært var individuelle, etiske problemstillinger. De spredte forsøg på at tegne samfundsmæssige – og samfundsetiske – perspektiver på materialet er helt utilstrækkelige, og bogens væsentligste bidrag til debatten bliver derfor at give stemme til mennesker, der lever med HIV eller AIDS. Og denne mission har bogen ud fra anmeldelserne at dømme også haft i USA.

Steffen Jöhncke
Organisationen HIV-Danmark
København

CONNIE CARØE CHRISTIANSEN og LENE KOFOED RASMUSSEN: *At vælge sløret – unge kvinder i politisk islam.* København: Forlaget Sociologi 1994. 120 sider. ISBN 8787-811-551. Pris 138 kr.

At vælge sløret er en refleksiv, velfunderet og anbefalelsesværdig bog, der beskæftiger sig med, hvorfor et stigende antal kvinder i Mellemøsten de sidste tiår har valgt at bære slør. Indledningsvis redegør forfatterne for, at de har ønsket kontakt med „offensive“ kvinder med et bevidst og engageret forhold til det at bære slør. Bogen gør det således klart, at materialet ikke udgør et repræsentativt billede af, hvordan unge muslimske kvinder formulerer sig i dag, men snarere er eksempler på, hvordan 8 unge kvinder, bosiddende i Tyrkiet, Ægypten og Danmark, har forholdt sig til islam som et overordnet projekt.

Forfatterne fremhæver tillige, at det empiriske materiale bygger på interviewssituationer, der mere har haft karakter af offentlige møder end af fortrolige seancer. Forfatterne er blandt andet blevet opfattet som repræsentanter for den vestlige kvinde, der skulle overbevises om islams kvaliteter. Sidstnævnte har på deres side ikke lagt skjul på deres feministiske holdninger.

I et hovedafsnit imødegås almindelige påstande om, at tilsløring skal tolkes som en undertrykkelse af muslimske kvinder. Snarere vidner den om sociale forandringer i den muslimske verden, hvori også islamistiske kvinder er aktører. De repræsenterer de første kvindegenerationer i den muslimske verden, der selv har kunnet læse og tolke islams skrifter. For kvinderne udgør islam et dannelsesprojekt. De ser de islamiske principper som værende fuldt forenelige med samfund, der befinder sig på et avanceret teknologisk og videnskabeligt stade. Samtidig indeholder de islamistiske kvinders tale en tredjeverdenskritik, som primært rettes mod Vesten, der fremhæves for sin rationalitet, men også som et område i moralsk opløsning, som hjemsted for imperialisme, materialisme etc.

Kvindernes islamopfattelse er tillige indvævet i en kønsdebat. De vender sig mod deres mødres roller og imod, at kvinden ses som et menneske stående under manden. Ifølge flere af kvinderne har mændene udnyttet islam til at undertrykke kvinderne. Det er ikke kvindernes opgave alene at forhindre det kaos i samfundet, som en offentlig udstillen af

seksualitet formodes at ville medføre. De to køn er komplementære i forhold til hinanden og ligeværdige i forhold til Gud. Kvinderne skal følgelig have relativ selvbestemmelse, bl.a. retten til selv at vælge ægtefælle og til at arbejde uden for hjemmet.

Et centralt argument i bogen bliver, at når de kvindelige islamister optræder i det offentlige rum og samtidig fastholder, at kvinden er væsensforskellig fra manden, bliver deres islamtolkning en strategisk læsning til ændring af forholdet mellem kønnene i de mellemøstlige samfund. Kvindernes beskæftigelse med islam kan således ses som en moderne søgen efter identitet.

Tillige beskriver forfatterne, hvorledes de islamistiske kvinder er opmærksomme på det billede, der er fremstillet af dem i Vesten – til lige at de også har den vestlige kvindebevægelse som skjult referenceramme. I modsætning hertil fortælles, hvorledes mellemøstlige kvinder, engageret i de verdslige kvindebevægelser, har set de islamiske strømninger som udtryk for en magtkamp om den offentlige sfære mellem fundamentalistiske mænd og liberale kvinder. Hermed er de kvinder, der bærer slør, blevet usynliggjort i pagt med det entydige billede af en undertrykt muslimsk kvinde, der var en del af kolonialismens billede af en fremskridtsnegativ muslimsk befolkning. Billedet af den underkuede, passive muslimske kvinde har samtidig tjent de vestlige feminister som et spejl til at definere sig selv. Hermed har de været medvirkende til at legitimere imperialismen.

Man kan problematisere, hvorvidt bogen ikke er for forstående over for de islamistiske kvinder, f.eks. når den betegner de tilslørede kvinders tale som konturerne af en islamisk humanisme (s.51). Kvindernes diskurs er, hvilket forfatterne ikke er blinde for, på mange måder uniform, stereotyp og dikotomiserende i stilen „os versus de andre“.

Bogen har valgt at skildre de islamistiske kvinders tale som udtryk for en bevidstgørelsesproces, frem for at vægte deres udtalelser som udtryk for omvendeshistorier. Dvs. at forfatterne tenderer mod at se kvinderne som individer i en ransagelsesproces, frem for kvinder i en oppositionel bevægelse. Dette skal ikke forstås således, at bevidstgørelse og identitet udelukker omvendelse og bevægelse, ej heller derhen, at forfatterne overser bevægelsesaspektet. Man havde de medtænkt dette aspekt noget mere, kunne man bedre have fået

placeret kvindernes uniforme tale og fået præciseret en diskussion af islamismens konsekvenser for mellemøstlige kvinder uden for bevægelsen.

Disse bemærkninger anfægter på ingen måde bogens værdi. Ud over dens synliggørelse af de islamistiske kvinder er den interessant at læse som en erkendelsesproces, hvor forfatterne i deres måde at nuancere billedet af kvinder i bevægelse – som konstituerer sig med stærke dikotomiseringer og stereotypiseringer af andre – samtidig skriver sig ud af en vestlig kvindebevægelse, der synes – på en række områder – at have gjort som de tilslørede kvinder.

Marc Schade-Poulsen
Institut for Antropologi
København

MALCOLM CHAPMAN (ed.): *Social and Biological Aspects of Ethnicity*. Biosocial Society Series 4. Oxford University Press, 1993. 142 sider, ill. ISBN 0-19-852280-0 hardback, pris £27.50.

Givet mange års tabu på race og biologi i store dele af antropologien kastede anmelderen sig over denne sjældne udgivelse om emnet i forventning om, at der måske kunne være noget nyt undervejs fra denne side af det faglige overdrev. Det følgende er, hvad hun fik ud af det:

I England findes der en forening, *The Biosocial Society of Great Britain*, som har til formål at undersøge emner af biologisk og social relevans. Hovedtema for foreningens konference i 1990 var etnicitet, fordi – som det hedder i forordet til den bog, der kom ud af det – „både teorier om samfund og teorier om biologi hører med til det, som folk bringer sammen i konstruktionen af deres etnicitet“! Bogen indeholder tre artikler, hver over fyrrer sider lange. (Om der virkelig kun deltog tre skrivende personer i konferencen, og om artiklernes længde skal kompensere for den lille mængde, står hen i det uvisse. Man må blot håbe, at de i det mindste ikke læste deres artikler op for hinanden for at fylde tiden ud).

Malcolm Chapman har redigeret bogen og skrevet en af artiklerne, som også bærer bogens titel. Han understreger omhyggeligt, at han er elev af Edwin Ardener og desuden nærrer en gammel og vedholdende interesse for biosociale spørgsmål, hvormed han mener